

соціальної сфери часто відбувається за добровільною участю соціально відповідальних підприємств.

Суспільна відповідальність виробника стає в конкурентній боротьбі чинником, не менш важливим, ніж співвідношення ціни та якості. Соціологічні дослідження підтверджують, що за рівних умов люди вибирають ту компанію, яка, на їх думку, є соціально відповідальною. Ці переваги трансформуються в купівлю акцій, придбання товарів і послуг.

Позитивна ділова репутація має конкретне вартісне вираження у вигляді внеску в ринкову вартість бізнесу.

Значущими критеріями соціальної відповідальності бізнесу є:

- організація професійного зростання, відпочинку і лікування своїх працівників, створення можливостей для заняття спортом;
- поліпшення соціально-економічних умов регіону, в якому здійснюється основна діяльність комерційної організації, зокрема розвиток соціальної інфраструктури населених пунктів, упорядкування територій, природоохоронна діяльність.

Корпоративна соціальна відповідальність забезпечує довгостроковий розвиток бізнесу і зростання його капіталізації на фінансовому ринку.

В процесі розвитку водогосподарської політики в частині захисту від паводків необхідно враховувати існуючі правові засади та механізми.

Отже, вирішення питань соціально-економічного розвитку Карпатського регіону з урахуванням ризиків катастрофічних паводків потребує вдосконалення законодавчої та нормативної бази з питань раціонального водо-, лісо- і землекористування, інституціонального забезпечення соціально-економічного розвитку паводконебезпечних територій, ведення постійного моніторингу стану басейнових річкових систем, урахування інтересів владних і бізнес-структур та жителів регіону, контролю і координації дій, пов'язаних з протипаводковою діяльністю.

УДК 332.13

Л.Г. ЧЕРНЮК

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В РЕГІОНАЛЬНИХ ГОСПОДАРСЬКИХ СИСТЕМАХ

Проблеми соціально-економічного розвитку країни, просторової організації продуктивних сил обумовлені неефективним регулюванням процесів трансформації, неоптимальністю структурної перебудови регіональних господарських систем, пізнання сутності яких має важливе теоретичне і практичне значення.

© Л.Г. Чернюк, 2008

У своїй основі регіональні господарські системи є просторовими територіально-виробничими утвореннями відповідної спеціалізації і рівня комплексності, які сформовані на основі внутрішньорегіональних і міжрегіональних економічних, технологічних та організаційних зв'язків. Різноманітні, але однофункціональні векторні регіональні господарські системи формують склад і структуру єдиного економічного простору країни.

Просторова єдність регіональних господарських структур виражає напрям їх розвитку, взаємозв'язки і взаємодію між окремими сферами діяльності з виробництва певної продукції, які мають свій характер прояву на рівні регіону і залежать як від територіальних меж, так і загальноекономічних відносин і структурних формувань. Варто сказати, що регіональна господарська система є інтегрованим структурним утворенням, яка поєднує в собі значну частину виробничих формувань нижчого ієрархічного рівня з розвинутими внутрішніми і зовнішніми зв'язками. Ці формування як складові елементи чи компоненти взаємозв'язані і взаємодіють у процесі функціонування й розвитку в єдиному просторі країни. Причому зміни складу одного компонента системи вимагають змістовної і функціональної зміни всіх її основних елементів.

Кожен елемент регіональної системи є частиною цілого більш високого таксономічного рангу і його аналіз та характеристика є недостатньою для визначення всієї системи, оскільки окремі елементи характеризують регіональну систему функціонально лише з одного боку. Потрібен комплексний підхід до них як до системних утворень.

Основу регіональної господарської системи, її сукупну цілісність компонентів як бази функціонування становлять засоби і предмети праці, людський потенціал, організація виробництва, технології, планування, управління, які забезпечують у взаємодії структурну єдність системи, її дієвість як інтегрованого утворення.

Наявна цілісність і єдність регіональної господарської системи не є статичною, вона характеризується процесом розвитку, що виражається в зміні змісту, форм і заходів застосування, їх поєднанні та співвідношенні. Система поєднує дію всіх елементів, орієнтуючись на пріоритетність тих факторів, які при функціонуванні системи перебувають у зрівноваженому стані.

Характерною особливістю регіональної господарської системи є не лише динамічність, але й визначеність стану на певний час, яка в процесі розвитку призводить до скорочення чи ускладнення структури, просторового розташування, специфіки зв'язків. Як і в будь-якій системі і сфері діяльності, де всі об'єкти взаємопов'язані і взаємодіють, а взаємодія є процесом взаємовпливу і взаємовідносин між ними, динамічність у регіональній господарській системі має як позитивні, так і негативні наслідки. Адже система, її функціонування та розвиток обумовлює і передбачає наявність взаємозв'язків протилежних елементів, які характеризуються постійними суперечливими відносинами. Це все потребує регулятивного впливу насамперед держави на регіональний розвиток і структурну перебудову, їх системну організацію і трансформацію.

Основу структурних трансформацій регіональних систем становить зміна компонентів – елементів системи, потужностей і масштабів виробництва,

взаємозв'язків та виробничих відносин, зміни форм організації та територіальних пропорцій різнопланового характеру, формування нових прогресивних форм і видів територіальної організації її продуктивних сил з урахуванням ринкової самоорганізації регіональних господарських систем, базових процесів їх ринкової трансформації. До останніх відносяться: переоцінка факторів ринкових умов господарювання; вплив інституційних змін на інтеграцію виробництва в складових регіональних системах; зростання територіальної самоорганізації в системах та поляризація регіонального розвитку, формування нового організаційно-економічного механізму регулювання регіонального розвитку та структурної перебудови, посилення регіональної диференціації та дезінтеграції регіонів.

Функціонування регіональних господарських систем та їх трансформація забезпечується цілеспрямованою діяльністю людей, які, перебуваючи у певних відносинах, здійснюють управління всіма технологічними процесами, відображають взаємовідносини всіх структурних рівнів економічного розвитку.

Для аналізу структурних зрушень поряд з виявленням статичних явищ важливим є визначення динамічних закономірностей у регіональних системах і між системами, переходу економічних процесів з одного стану в інший. Це є точковим станом процесу в певний момент часу, а динаміка – це переміщення точкового стану по лінії часу. З економічного погляду, статична точка відображає рівновагу взаємопов'язаних між собою елементів системи, а динамічна – процес зміни елементів системи в часі і просторі, а також їх взаємозв'язків.

Регіональні господарські системи в процесі функціонування при удаваній стійкості структури весь час розвиваються і рухаються як у часі, так і просторі. Постійно змінюється структура господарства, інтенсивність якої залежить від об'єктивних і суб'єктивних чинників. До основних факторів, що впливають на характер, масштаб та напрям загальних структурного зрушення, які притаманні будь-якій території, є геополітичні, економічні, соціальні, екологічні, інформаційні та геополітичні. Поряд із сукупними чинниками значний вплив мають фактори ендогенного характеру, пріоритетність яких залежить від конкретного регіону, рівня його соціально-економічного розвитку, спеціалізації, завдань структурної перебудови, а саме: сировинний і трудовий, паливно-енергетичний, транспортний, водний, споживчий, науково-технічний, екологічний та фактор ринкової кон'юнктури. Щодо власне структури господарства країни та її регіонів, то її визначають такі фактори, як структура потреб населення, темпи науково-технічного прогресу, природні ресурси, гарантування економічної безпеки.

Структурні зрушення як зміни взаємозв'язків, взаємозалежностей між елементами системи та їх регулювання, що призводить до виникнення нової якості системи, визначають переважний вплив екстенсивних та інтенсивних факторів зростання суспільного продукту. Зміна структури економіки країни та її регіональних господарських систем – це перш за все зміна пропорцій різного характеру, що визначають кількісні вираження економічних заходів, процесів,

явищ, основними серед яких є економічні, натурально-речові, територіальні і міжгалузеві.

Структурні зрушення проявляються у зміні кількісних характеристик господарської системи, пропорцій місцеположення елементів структури. Основними причинами структурних зрушень у суспільному виробництві є науково-технічний прогрес, суспільний поділ праці, розвиток форм власності, економічні цикли, зовнішньоекономічні зв'язки, господарська політика держави. Спрямованість розвитку структурних зрушень у галузевій, відтворювальній, технологічній, просторовій, соціальній структурі економіки господарської системи залежить від вихідного стану її структури, поставлених цілей і механізму реалізації.

Аналіз структурно-визначених зрушень в основних сферах діяльності свідчить про значні зміни, що мають чітко виражений регіональний характер. При загальній тенденції зростання обсягів регіонального валового продукту промислове виробництво за 2001–2007 рр. збільшилося в 1,9 раза, причому високі темпи були характерні для машинобудівної і деревообробної галузей. Це зумовило певні структурні зрушення в промисловому комплексі країни, де помітно зросла частка обробної і знизилась частка добувної. Але структура промисловості далека від оптимальної, оскільки в ній переважають галузі, що виробляють сировину, енергію та матеріали (до 75%).

Перебудова структури економіки регіональних систем, яка спрямована на подолання кризових явищ, забезпечення сталого економічного зростання та його соціальну орієнтацію, передбачає державне структурне регулювання, діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування в регіонах країни, юридичних і фізичних осіб щодо оптимізації і збалансованості структури економіки. Ця діяльність повинна базуватись на організаційно-економічному механізмі, який є комплексом взаємозалежних заходів, методів та інструментів і організаційних структур впливу управлінських органів на реформування економіки, оптимізацію структурних зрушень. Його реалізація має забезпечити державне структурне регулювання, удосконалення системи управління, проведення ефективної структурної політики в контексті державної регіональної політики, вирішення основного завдання – формування раціональної функціонально-галузевої і територіальної структури регіонального господарського комплексу.

В обґрунтуванні організаційних і управлінських засад, прийняття виважених рішень щодо структурної перебудови важливою є оцінка рівня інвестиційно-інноваційної діяльності в регіональних господарських системах. Такий аналіз дозволяє виокремити регіони за рівнем зрушень, активності інвестиційного процесу в регіонах і визначити групи: інвестиційно активні (приклад, Київська, Луганська, Донецька, Одеська, Харківська); інвестиційно стабільні (Волинська, Львівська, Сумська, Чернігівська, Івано-Франківська, Житомирська) та інвестиційно пасивні (Чернівецька, Тернопільська, Закарпатська області) (рис.).

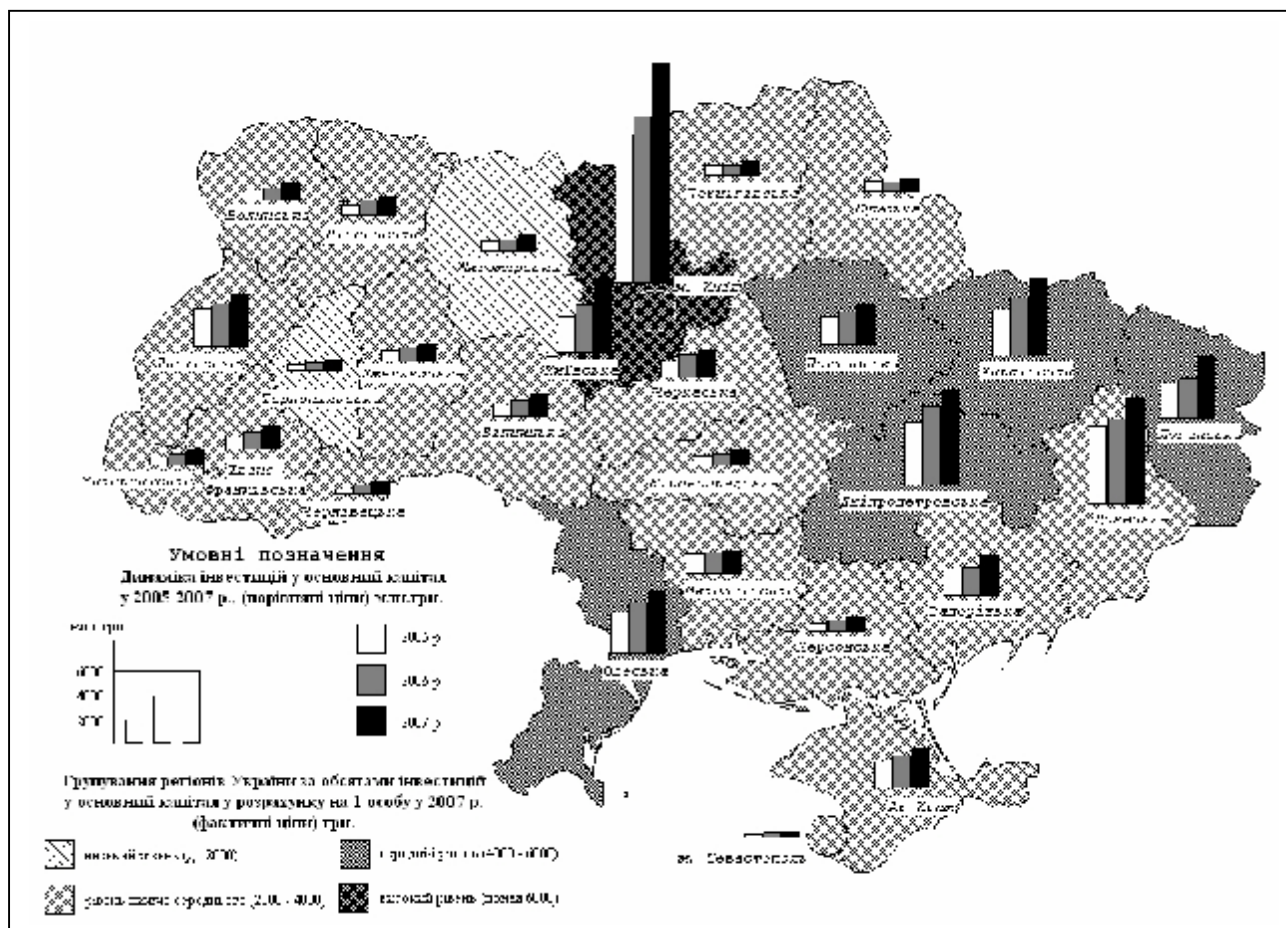

Рисунок. Динаміка структурних змін інвестиційної діяльності в регіональних господарських системах

Залежно від рівня інвестиційної активності, дієвості структурних зрушень з урахуванням особливостей і специфіки регіональних господарських систем розроблена стратегія структурної перебудови, сформовані концептуальні основи подальшого соціально-економічного розвитку.

Концепція як загальний документ у системі обґрунтування стратегії структурної перебудови визначає основні напрями і пропозиції структурних зрушень у країні та її регіональних підсистемах, а також систему заходів щодо підвищення ефективності управління структурною перебудовою, методів подолання територіальних і галузевих диспропорцій.

Стратегія структурної перебудови, реструктуризація господарських комплексів регіонів є засобом, способом досягнення поставлених цілей, форма управління господарською діяльністю і територіальною організацією суспільства. Досконало розроблена стратегія дозволяє сконцентрувати зусилля і наявні ресурси на реалізації структурного потенціалу території та забезпечити ефективний регіональний розвиток.

У цьому контексті особливого значення набуває принцип цілевизначення. Формування системи цілей регіонального розвитку і структурної перебудови господарства регіональних комплексів є важливою складовою формування стратегії як визначення бажаного і його досягнення на певний часовий період.

Вони встановлюються на основі глибокого аналізу проблем щодо структури економіки регіону, зокрема, економіко-статистичного аналізу з виявленням наявних диспропорцій. Це дає підстави для наступного етапу формування структури економіки регіону, а саме: розмежування проблемних ситуацій з виявленням причин їх виникнення; формування т. зв. дерева цілей, де глобальна мета поділяється на підцілі, у т. ч. економічного, соціального, екологічного, організаційного та управлінського характеру; визначення конкретних завдань з реалізації поставлених цілей.

У процесі реалізації і досягнення цілей структурної перебудови передбачаються такі процедури: аналіз і оцінка зовнішніх факторів; вивчення структурного потенціалу регіону; дослідження структурних зрушень і пропозицій з їх оптимізації; обґрунтування пріоритетів структурної перебудови господарства регіонального комплексу, форм і методів їх досягнення; прогнозування сценаріїв структурних змін у регіоні та етапів їх здійснення; вибір найбільш оптимального варіанту з урахуванням особливостей і специфіки регіону, його позиціонування в господарському комплексі країни.

Якщо раніше визначальним фактором ефективності виробництва були його масштаби, особливості спеціалізації, зростання обсягів, інтенсифікація живої праці, то на сучасному етапі розвитку України – покращення середовищного життя людини, задоволення все її зростаючих потреб. Це відбувається на основі системних перетворень: зміни складу і структури виробничо-організаційних систем – від територіально-виробничих утворень до підприємств з орієнтацією на поступову заміну тих, які концентрують завеликий потенціал, на середнього масштабу виробництва, функціонування яких є гнучким і підпорядкованим насущним потребам ринкового господарства.

В обґрунтуванні концептуальних підходів до формування стратегії структурної перебудови головною вимогою стосовно реформування структури регіональних господарських систем є забезпечення її загальної ефективності як основи підвищення конкурентоспроможності, економічної безпеки. Виразенням такої діяльності є зростання масштабів регіонального суспільного продукту, а також збільшення в його структурі частки видів діяльності, які пов'язані з формуванням інноваційно-інвестиційної моделі розвитку економіки і визначають її.

Система заходів стратегії структурної перебудови регіонального господарського комплексу, що є сукупністю визначених пріоритетів його розвитку та управлінських дій, операцій і процедур, реалізація яких повинна забезпечити досягнення поставленої мети, мають сприяти такому реформуванню структури господарства, що гармонізує розвиток регіону, сформує однорідну технологічну структуру господарства на регіонально збалансованій технологічній основі і забезпечить територіально рівномірний розвиток.

Обґрунтований вибір стратегії структурної перебудови дозволить реалізувати структурний потенціал регіону і тим самим забезпечити його ефективний розвиток у ринкових умовах. Базуючись на наявних розробках,

вважаємо за доцільне визначити змістовні характеристики і складові концепції структурної перебудови регіональних господарських комплексів у складі ресурсно-факторного, аналітичного, цільового, концептуального і прогнозного блоків.

Ресурсно-факторний блок формується на основі врахування всіх наявних ресурсів і факторів місцевого характеру та зовнішніх чинників впливу на структурну перебудову. Вони детально досліджуються, групуються за ступенем впливу на зміни структури господарського комплексу регіону, вибір варіантів структурної перебудови. Їх масштаб і особливості узгоджуються, зокрема структурного потенціалу, з можливими діями в напрямі вдосконалення структурних зрушень.

Аналітичний блок вивчає стартовий рівень і узагальнює результати попередніх розробок, характеризує економічний потенціал регіону за основними елементами – паливно-енергетична база, засоби виробництва, виробнича і соціальна інфраструктура, фінансово-економічна сфера, науково-технічний і трудовий потенціал, ринковий потенціал.

Цільовий блок на базі аналітичного визначає основні проблеми і тенденції структурної перебудови. Проблеми ранжируються і серед них визнається глобальна, яка, в свою чергу, визначає характер і напрям структурної перебудови. В логічній послідовності формуються також субординарні системи цілей на перспективу. Їх вибір залежить від того, наскільки правильно будуть визначені проблемні ситуації на базовий і прогнозний період. Варто звернути увагу на виявлення проміжних проблематичних ситуацій, що значно полегшують виділення вузлової проблеми на певний період.

Концептуальний блок формується на основі системи попередніх прогнозних напрямів та їх коригування, що витікають із аналітично-ресурсних характеристик. У цьому блоці концепція структурної перебудови набуває високоагрегованого та цільового значення.

Прогнозний блок відображає параметральну характеристику стану структурної перебудови варіантів можливих зрушень її здійснення. Місцева специфіка вносить свої корективи в стратегію структурної перебудови, яка повинна бути трьохрівнева – макроструктурна, міжгалузева і територіальна.

Реалізація стратегій структурної перебудови регіональних господарських комплексів на основі концептуальних підходів до її формування має забезпечити вирішення першочергових завдань регіонального розвитку.

Як пріоритетні повинні бути цілі, що стимулюють притік фінансових ресурсів у регіон, інвестицій у найбільш динамічні галузі, забезпечуючи реструктуризації господарського регіону. Такий стрижневий аспект передбачає досягнення економічної самостійності регіону шляхом узгодження загальнодержавних інтересів та економічних пріоритетів з регіональними і місцевими. Першочерговим завданням є збереження існуючого та становлення нового високотехнологічного центру виробничо-технологічної структури господарства регіонів на основі відновлення та зміцнення виробничих зв'язків, модернізації виробничого апарату з вектором на економічне зростання.

Масштаб і напрям структурних зрушень у регіональних господарських системах свідчать про особливості їх здійснення в кожному конкретному регіоні, що вимагає розробки та впровадження певного комплексу заходів. Однак для всіх господарських систем головними напрямками вдосконалення їх подальшого розвитку на основі оптимізації структурних зрушень є: забезпечення більш повного використання сукупного ресурсного потенціалу регіону і, зокрема, природно-ресурсного, трудового, виробничо-фінансового; пом'якшення існуючої регіональної диференціації і дезінтеграції; створення сприятливого інвестиційного клімату в регіонах; удосконалення структури їх господарських комплексів; оптимізація галузево-функціональних і просторових пропорцій; прискорення оновлення основних виробничих засобів; випереджаючий розвиток інфраструктури; активізація формування регіональних ринків; зміцнення фінансової самостійності регіонів; розширення інтеграційних зв'язків, удосконалення нормативно-правової бази; інституційне забезпечення економічних реформ; посилення дієвості структурної перебудови та активізація регульованого впливу держави на цей процес. Реалізації окреслених напрямів сприятиме як підвищенню ефективності суспільного виробництва, так і якості середова життя людини.

УДК 332.2.021

В.М. БУДЗЯК

Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ПРОБЛЕМИ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В УКРАЇНІ

Здійснити економічну оцінку земель сільськогосподарського призначення означає знайти загальну їх корисність для продукування різних благ – продукції сільського господарства, промисловості тощо. Вона полягає в оцінці потенційної родючості ґрунтів та фактичної ціни одержаної з них сільгосппродукції з урахуванням виробничих витрат.

Крім економічної оцінки земель, а саме її продуктивності, виділяють агроекологічну оцінку, тобто оцінку щодо придатності та ефективності вирощування на них сільськогосподарських культур, а також якісну оцінку земель, зокрема їх природних, ґрунтових і технологічних властивостей. У цілому якісна оцінка земель повинна включати якісну оцінку ґрунтів та умов землекористування і суміжного із ґрунтом середовища.

Економічну ефективність використання землі визначають при застосуванні таких показників [1, с. 47]: продуктивність угідь, вартість валової продукції, величина чистого доходу на одиницю площі, окупність затрат при використанні землі (відношення вартості затрат на вирощування

© В.М. Будзяк, 2008